

Katarzyna M. Cwynar*

ZNACZENIE KOOPERATYZMU DLA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Streszczenie

Celem artykułu jest wskazanie znaczenia kooperatywności w realizacji założeń zrównoważonego rozwoju. Autorka, analizując dokumenty strategiczne oraz raporty dotyczące zrównoważonego rozwoju, ukazuje problematyczność urzeczywistnienia wyznaczonych celów. Formułuje jednocześnie tezę, iż kooperatywność, jako oddolny ruch społeczny i tym samym zaangażowanie społeczne, stanowi jeden z kluczowych warunków osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju. Aktywności kooperatywności w tym zakresie upatruje nie tylko w wymiarze ekonomiczno-ekologicznym, ale także społeczno-kulturowym i politycznym.

Słowa kluczowe: kooperatywność, spółdzielczość, cele zrównoważonego rozwoju, odpowiedzialność, polityka ekologiczna

Wstęp

Zrównoważony rozwój jako program działań globalnych, propagowany od drugiej połowy XX w. przez Organizację Narodów Zjednoczonych (ONZ), ma na celu kształtowanie harmonijnej współpracy międzynarodowej na rzecz dobrostanu życia człowieka i przyrody. Postulowane działania uzasadnienie znajdują w dotychczasowych, negatywnych konsekwencjach działalności człowieka w jego różnych obszarach. Dotyczą one nie tylko skutków odnoszących się do życia człowieka, ale także do świata przyrody. Ważność i zarazem trudność realizacji wyznaczonych celów potwierdzają zarówno dotychczasowe osiągnięcia, jak i niepowodzenia ONZ. Uwzględniając szczególnie porażki, należy stwierdzić, iż spełnienie celów propagowanych przez ONZ wymaga zwiększenia wysiłku międzynarodowego (globalnego). Choć jednocześnie można postawić pytanie o utopijność podejmowanych prób kształ-

---

* Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: kacwynar@ur.edu.pl, ORCID: 0000-0001-8763-8928.

towania świata ludzi szczęśliwych, wolnych od wojen i spełniających się w swym człowieczeństwie jako istot humanitarnych. Krótko mówiąc, jest to pytanie o to, czy osiągnięcie zrównoważonego rozwoju jest możliwe. Odpowiedź na to pytanie nie jest bynajmniej łatwa. Odwołując się do czasów minionych, można by twierdzić, iż wiele wydarzeń wskazuje na nie-realność wyznaczonego kierunku działań. Niemniej jednak można by wskazać także na te momenty w dziejach ludzkości, które dają podstawę uzasadnienia pozytywnej odpowiedzi na postawione pytanie. Odpowiedź znajduje się jednakże nie w przeszłości, lecz w przyszłości, warunkowanej aktualnością podejmowanego wysiłku na rzecz wyznaczonych celów.

Podstawą podjętych rozważań jest analiza dokumentów strategicznych oraz raportów dotyczących zrównoważonego rozwoju. Podejmując próbę wskazania zasadności działań nakierowanych na zrównoważony rozwój, odwołam się także do założeń ideowych i praktyki kooperatywności. Celem artykułu jest wskazanie znaczenia kooperatywności w realizacji założeń zrównoważonego rozwoju. Zrównoważony rozwój i kooperatywność łączy idea postępu, a w szczególności założenie o doskonaleniu człowieka nie tylko pod względem pragmatyzmu jego aktywności, ale także pod względem działania etycznego. Kooperatywność jako ruch społeczny, powstały w XIX w., potwierdza swą realność także współcześnie. Współpraca na rzecz dobra społecznego i działalność etyczna – stanowiąca podstawę działalności kooperatywności – jest także kluczowym założeniem idei zrównoważonego rozwoju. Pozwala to zakładać, iż realność zrównoważonego rozwoju zależeć będzie od zaangażowania się kooperatywności, a więc od działalności oddolnej w ramach poszczególnych społeczeństw. Nie marginalizując znaczenia rządów państw i biznesu (zarówno międzynarodowych korporacji, jak i pozostałych przedsiębiorstw), bez których realizacja celów zrównoważonego rozwoju jest niemożliwa, należy wskazać na rolę kooperatywności, czy też ogólniej – tzw. trzeciego sektora. Organizacje społeczne, powoływane oddolnie, stanowiące formę obrony słabszych, „siłę bezsilnych”, mogą bowiem realnie oddziaływać na wszystkie sfery życia społecznego, w tym na decyzje polityczne i gospodarcze.

Cele zrównoważonego rozwoju a problem ich realizacji

W wyznaczaniu celów i działań na rzecz zrównoważonego rozwoju należy wskazać kilka etapów. Pomijając wczesne inicjatywy i teoretyczne propozycje dotyczące dbałości człowieka o środowisko naturalne¹,

---

¹ A. Płachciak, *Geneza idei rozwoju zrównoważonego*, „Ekonomia”, 2011, vol. 5, s. 232–236, 240–243.

kluczowe znaczenie miał raport Światowej Komisji do Spraw Środowiska i Rozwoju (powołanej w 1983 r. z inicjatywy ONZ i pod przewodnictwem Gro Harlem Brundtland), tzw. *Raport Brundtland*. Główną przesłanką raportu jest wskazanie nierozdzielności i współzależności rozwoju gospodarczego ze środowiskiem naturalnym. Ekonomia i ekologia jako sprzężone kategorie rozwoju cywilizacyjnego zostały uznane za podstawę polityki na wszystkich poziomach, tj. na poziomie lokalnym, regionalnym, międzynarodowym i w konsekwencji globalnym². Uwzględniając prognozę wzrostu liczby ludności na świecie (do ok. 8,2 mld w 2025 r.)³, za kluczowe wyzwanie uznano zabezpieczenie potrzeb egzystencjalnych, a także działania na rzecz regulowania przyrostu ludności. W tym ostatnim wypadku za zadania polityki ludnościowej przyjęto szerzenie oświaty, w tym edukację w zakresie planowania rodziny oraz poprawę pozycji społecznej kobiet. Za priorytet polityki ludnościowej w powiązaniu z innymi celami społeczno-gospodarczymi uznano także programy wyżywienia dzieci, obniżające umieralność niemowląt, poprawę stanu zdrowia społeczeństw, jak i wyeliminowanie ubóstwa m.in. przez stwarzanie miejsc pracy⁴. Wzrost liczby ludności na świecie i tym samym wzrost potrzeb określono w kategoriach wyzwań gospodarczych, dotyczących w szczególności rolnictwa, przemysłu i usług⁵.

Globalny program działań na rzecz zrównoważonego rozwoju został zaakceptowany w 1992 r. podczas tzw. Szczytu Ziemi w ramach Konferencji Narodów Zjednoczonych – dotyczącej problemów środowiska i rozwoju (*United Nations Conference on Environment and Development*) – przez rządowych przedstawicieli 179 państw. Przyjęte dokumenty: *Deklaracja z Rio* oraz *Agenda 21*⁶, zapoczątkowały prace wdrożeniowe

---

² *Nasza wspólna przyszłość*, Raport Światowej Komisji do Spraw Środowiska i Rozwoju, Warszawa 1991, s. 22.

³ Prognozy przyrostu ludności świata zawarte w tzw. *Raporcie Brundtland* (1987) wskazują na osiągnięcie 8,2 mld ludzi w 2025 r. Zob. *ibidem*, s. 138. Według aktualnych danych ONZ ludność świata osiągnęła 8 mld w 2022 r. Zob. United Nations Population Fund, <https://pdp.unfpa.org> (15.05.2023), a w 2050 r. liczba ta wzrośnie do 9,7 mld. Zob. United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *World Population Prospects 2022: Summary of Results*, UN DESA/POP/2022/TR/NO. 3, s. 3, United Nations 2022, <https://www.un.org> (15.05.2023).

⁴ *Nasza wspólna...*, s. 142–150.

⁵ *Ibidem*, s. 172–191.

⁶ Oprócz wskazanych dokumentów rezultatem obrad było także przyjęcie ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu (*United Nations Framework Convention on Climate Change*), konwencji o różnorodności biologicznej (*Convention on Biological Diversity*), deklaracji o zasadach gospodarki leśnej (*Declaration on the Principles of Forest Management*), a także powołanie Komisji ds. Zrównoważonego Rozwoju. Zob. *Environment and sustainable development*, United Nations, <https://www.un.org> (15.05.2023).

na poziomie regionalnym i lokalnym. Podstawowym założeniem *Deklaracji z Rio* jest zobowiązanie państw-sygnatariuszy do uwzględnienia działań na rzecz ochrony środowiska naturalnego w polityce wewnętrznej i międzynarodowej. Wytyczne ujęto w 27 deklaracyjnych zasadach. Dotyczą one konieczności dostosowania modelu produkcji, handlu i konsumpcji do prawa chroniącego środowisko naturalne, wyeliminowania ubóstwa, zmniejszenia różnic w poziomie życia ludzi na świecie, upowszechniania wiedzy o ochronie przyrody i umożliwienie współdecydowania obywateli w sprawach środowiskowych, wyeliminowania dyskryminacji kobiet i młodzieży w działalności na rzecz zrównoważonego rozwoju, uwzględniania kultury i tradycji ludności tubylczej w zarządzaniu środowiskiem, a także rozwiązywania sporów środowiskowych w sposób pokojowy⁷. Uszczegółowienie działań zawarte w *Agendzie 21* odzwierciedla nierozłączność wymiaru społeczno-gospodarczego i środowiskowego. Usystematyzowane cele i sposoby ich realizacji ujęte zostały w ramach poszczególnych obszarów, takich jak: współpraca międzynarodowa, walka z ubóstwem, zmiana wzorców konsumpcji, dynamika demograficzna, ochrona i promowanie warunków zdrowia, zrównoważony rozwój osadnictwa, spójność polityk sektorowych. Wyzwania we wskazanych obszarach połączono z postulatami działań na rzecz ochrony ekosystemów. Wskazano przy tym na konieczność wzmocnienia roli kobiet, dzieci i młodzieży, społeczności i władz lokalnych, organizacji pozarządowych, pracowników i związków zawodowych, rolników, przedsiębiorców i społeczności naukowej w działaniach na rzecz zrównoważonego rozwoju. Głównym zadaniem rządów państw w tym zakresie winno być stworzenie odpowiednich regulacji prawnych, instytucji i mechanizmów ułatwiających upowszechnianie wiedzy i aktywności proekologicznych wszystkich grup społecznych⁸.

Kolejnym etapem globalnego upowszechniania działań na rzecz zrównoważonego rozwoju było przyjęcie tzw. milenijnych celów rozwoju (*Millennium Development Goals*, MDG) przez przedstawicieli rządów 189 państw na szczycie ONZ w 2000 r. W deklaracji podkreślono odpowiedzialność podjęcia odpowiedzialności zbiorowej w skali globalnej za poprawę warunków życia najsłabszych grup społecznych, w tym w szczególności dzieci, jako warunkujących przyszłe pokolenia. Dążenia do trwałego pokoju, suwerenności i równości państw, warunkowane wolnością, równością i tolerancją uznano za fundament międzynarodowych

---

⁷ *Report of the United Nations Conference on Environment and Development*, Rio de Janeiro, 3–14 June 1992, vol. I: *Resolutions Adopted by the Conference*, New York 1993, s. 3–8, United Nations, <https://www.un.org> (15.05.2023).

⁸ *Agenda 21*, United Nations, <https://www.un.org> (15.05.2023).

działań politycznych⁹. Podkreślono konieczność zintensyfikowania działań na rzecz przeciwdziałania terroryzmowi, transnarodowej przestępczości, likwidacji broni masowego rażenia, w tym szczególnie broni jądrowej, i zacieśnienia współpracy międzynarodowej sprzyjającej pokojowemu i demokratycznemu rozwojowi społeczeństw¹⁰. W tym ostatnim zakresie za kluczowe cele (w szczególności na rzecz państw rozwijających się, w tym państw Afryki¹¹) przyjęto: 1) wyeliminowanie skrajnego ubóstwa i głodu; 2) zapewnienie powszechnego nauczania na poziomie podstawowym; 3) promowanie równości płci i awans społeczny kobiet; 4) ograniczenie umieralności dzieci; 5) poprawę opieki zdrowotnej nad matkami; 6) ograniczenie rozprzestrzeniania się HIV/AIDS, malarii i innych chorób zakaźnych; 7) zapewnienie ochrony środowiska naturalnego; 8) stworzenie globalnego partnerskiego porozumienia na rzecz rozwoju¹². Wskazane cele i odpowiadające im zadania uznano za niezbędne w realizacji do 2015 r. lub 2020 r.¹³.

Deklaracja Milenijna (2000) oraz *Agenda 21* (1992) wyznaczyły ramy Światowego Szczytu Zrównoważonego Rozwoju w Johannesburgu w 2002 r. Po 10 latach od Szczytu w Rio (podczas którego przyjęto *Agendę 21*) dokonano rewizji realizacji przedsięwziętych założeń oraz wskazano na potrzebę zintensyfikowania działań¹⁴. Kolejny Światowy Szczyt Ziemi zorganizowany w Rio de Janeiro w 2012 r. (tzw. Rio +20) stanowił potwierdzenie aktualności założeń przyjętych 20 lat wcześniej w *Agendzie 21*. Dokument końcowy – *Przyszłość, jakiej chcemy* (*The Future We Want*) – przyjęty przez przedstawicieli państw-sygnatariuszy obejmuje odnowienie zaangażowania politycznego w realizację działań na rzecz zrównoważonego rozwoju w wymiarze ekonomicznym, społecznym i środowiskowym. Uwzględniając ówczesny stan realizacji założonych celów, podkreślono konieczność zintensyfikowania działań przede wszystkim w zakresie wyeliminowania ubóstwa oraz wdrożenia polityki „zielonej gospodarki”¹⁵. Za

⁹ *United Nations Millennium Declaration*, United Nations, A/RES/55/2, 18 September 2000, pkt 2–8, <https://www.un.org> (15.05.2023).

¹⁰ *Ibidem*, pkt 9.

¹¹ *Ibidem*, pkt 27–28.

¹² *Ibidem*, pkt 19–20.

¹³ Deklaracja zakładała konieczność m.in. zmniejszenia do 2015 r. o połowę liczbę ludzi (poprawiając ich poziom życia), których dzienny dochód nie przekracza jednego dolara, a także liczbę ludzi cierpiących głód i niemających dostępu do czystej wody pitnej. Do 2020 r. przyjęto założenie dotyczące działań na rzecz poprawienia warunków życia dla co najmniej 100 mln ludzi żyjących w slumsach. Zob. *ibidem*, pkt 19.

¹⁴ *Johannesburg Summit 2002*, United Nations, <https://www.un.org.pl> (15.05.2023).

¹⁵ *Resolution adopted by the General Assembly on 27 July 2012, A/RES/66/288 – The Future We Want*, pkt 56–74 oraz pkt 108–228, United Nations, <https://www.un.org> (15.05.2023).

równie ważne i wpisujące się w wymienione obszary działań uznano: wzmocnienie współpracy międzynarodowej na rzecz powszechności edukacji na poziomie podstawowym oraz promowania świadomości zrównoważonego rozwoju na wszystkich poziomach edukacji¹⁶.

Światowy Szczyt Ziemi zorganizowany w Rio de Janeiro w 2012 r., a przede wszystkim przyjęty wówczas dokument *Przyszłość, jakiej chcemy*, stanowił podwaliny dla aktualnie skonkretyzowanych celów zrównoważonego rozwoju. Zostały one zatwierdzone w 2015 r. podczas Szczytu Zrównoważonego Rozwoju w Nowym Jorku. Przyjęty wówczas dokument – *Przekształcamy nasz świat: Agenda na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030*¹⁷ – obejmuje 17 celów strategicznych i przypisanym im 169 szczegółowych zadań zaplanowanych do zrealizowania do 2030 r.¹⁸. Ludzie, planeta, dobrobyt, pokój, partnerstwo to obszary strategiczne, w ramach których poszczególne zadania odnoszą się do celów głównych.

Pomijając omawianie szczegółowych zadań do wyznaczonych „nowych” celów, należy stwierdzić, iż nawiązują one do wytycznych wcześniejszych deklaracji. Oznacza to, iż realizacja zakładanych celów ujmowanych w poszczególnych deklaracjach każdorazowo zyskuje nową perspektywę czasową. Można by w związku z tym postawić pytanie o to, czy 17 „aktualnych celów”, wyznaczających kryteria „lepszego świata”, są realizowalne do 2030 r., czy też w ogóle możliwe do zrealizowania.

Odpowiedzi na powyższe pytania znajdują odzwierciedlenie w okresowych raportach przygotowywanych przez powołaną przez Sekretarza Generalnego ONZ niezależną grupę naukowców. W 2016 r. państwa członkowskie ONZ zdecydowały, iż globalne raporty zrównoważonego rozwoju będą przygotowywane raz na cztery lata¹⁹. Pierwszy (pomijając wcześniejsze, tzw. prototypowe raporty z 2014, 2015, 2016, 2017, 2018 r.) został opublikowany w 2019 r. (*The Future is Now: Science for Achieving Sustainable Development*²⁰), kolejny planowany jest na koniec 2023 r.²¹. Rokroczne raporty, bazujące na danych statystycznych z poszczególnych państw i regionów, stanowią formę bieżącego monitoringu realizacji celów wyznaczonych *Agendą 2030*. Odwołując się do treści

¹⁶ *Ibidem*, pkt 229–235.

¹⁷ *Transforming our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development*, United Nations, 21.10.2015, A/RES/70/1, <https://www.un.org> (15.05.2023).

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Global Sustainable Development Report: scope, frequency, methodology and relationship with the Sustainable Development Goals progress report*, United Nations, <https://www.un.org> (17.05.2023).

²⁰ Department of Economic and Social Affairs, *Sustainable Development*, United Nations, <https://www.un.org> (17.05.2023).

²¹ *Global Sustainable Development Report...*

aktualnego raportu z 2022 r., należy stwierdzić, iż od 2019 r. nastąpił regres (głównie z powodu pandemii covid-19), a zrealizowanie założeń do 2030 r. określono jako „zagrożone”²². Przejawem są negatywne zmiany dotyczące realizacji jednego z najważniejszych celów, a mianowicie eliminacji ubóstwa (cel nr 1). O ile w latach 2015–2018 wskaźnik skrajnego ubóstwa spadł z 10,1% do 8,6%, to od 2019 r. nastąpił jego wzrost i w 2020 r. wyniósł 9,2%. Zwiększył się tym samym odsetek liczby pracujących, a żyjących za mniej niż 1,90 \$ dziennie – z 6,7% w 2019 r. do 7,2% w 2020 r. Wprawdzie w 2021 r. odnotowano spadek tej wartości do poziomu 6,9%, niemniej jest ona nadal większa niż przed okresem pandemii covid-19. Problem ten dotyczy szczególnie Afryki Subsaharyjskiej, gdzie wskaźnik ubóstwa pracujących wyniósł 37,9% w 2021 r.²³. Za równie niezadowolający stan, wskazany w raporcie, uznano działania na rzecz eliminacji głodu (cel nr 2). Pod tym względem osiągnięcie zerowego poziomu głodu do 2030 r. określa się jako nierealne²⁴. Równie trudny do osiągnięcia uznano cel nr 3, a mianowicie zapewnienie zdrowego życia i dobrobytu wszystkim ludziom. Pandemia covid-19 w tym zakresie przyczyniła się do zanegowania postępu w zapewnieniu usług zdrowotnych, w tym m.in. w kierunku HIV, gruźlicy (TB) i malarii. Długofalowe jej konsekwencje, jak np. powikłania zdrowotne, wzrost lęków i depresji, kwalifikuje wskazany cel jako problematyczny²⁵. Jako kolejny, negatywny skutek pandemii covid-19 wskazano kryzys w edukacji, powodujący zakłócenia w systemach edukacji na całym świecie, a w konsekwencji ograniczenie możliwości realizacji kolejnego celu (cel nr 4) wyznaczonego *Agendą 2030*. Równie zagrożone jest osiągnięcie celu, jakim jest równość płci (cel nr 5). O ile natomiast pod względem zapewnienia warunków sanitarnych i dostępu do wody (cel nr 6) wskazano poprawę sytuacji w okresie 2015–2020 (z 70% do 74% populacji), to uznano, iż działania w tym zakresie należy zintensyfikować. Podkreślono jednocześnie, iż przy obecnym tempie zmian, do 2030 r. ludzkość osiągnie jedynie 81% poziomu wskaźnika określonego celem nr 6²⁶.

Za zadowolający wskazano globalny wskaźnik dostępu do energii elektrycznej, który wzrósł z 83% w 2010 r. do 91% w 2020 r. Niemniej w 2020 r. ponad $\frac{3}{4}$ (77%) światowej populacji niemającej dostępu do

---

²² *The Sustainable Development Goals Report*, s. 2, United Nations 2022, <https://www.un.org> (17.05.2023).

²³ *Ibidem*, s. 26.

²⁴ *Ibidem*, s. 28.

²⁵ *Ibidem*, s. 30–33.

²⁶ *Ibidem*, s. 34–38.

elektryczności mieszkało w Afryce Subsaharyjskiej, głównie na obszarach wiejskich. Wskazuje to na konieczność zintensyfikowania działań szczególnie w krajach najsłabiej rozwiniętych. Znaczącym problemem w dostępie do energii elektrycznej jest natomiast jej pozyskiwanie ze źródeł odnawialnych (cel nr 7). Udział odnawialnych źródeł energii w całkowitym końcowym zużyciu energii wynosił 17,7% w 2019 r. (o 1,6 punktu procentowego więcej niż w 2010 r.). Tempo postępu w tym zakresie uznano za niewystarczające, by zrealizować ten cel do 2030 r.²⁷.

W 2019 r. 60% globalnego zatrudnienia stanowiło zatrudnienie nieformalne. Pandemia covid-19 negatywnie wpłynęła na poprawę tego stanu, powodując utratę zatrudnienia. Mimo że globalna stopa bezrobocia zmniejszyła się z 6,6% (2020) do poziomu 6,2% (2021), to jest ona wyższa niż w 2019 r., gdy jej wartość wynosiła 5,4%. Oznacza to regres w działaniach na rzecz zapewnienia godnej pracy i wzrostu gospodarczego (cel nr 8). Ten ostatni w skali globalnej mierzony PKB na jednego mieszkańca w 2020 r. spadł o 4,4%²⁸. Niemniej sektory gospodarki wykorzystujące zaangażowane technologie powróciły do produkcji sprzed pandemii, co potwierdza założenie o kluczowej roli rozwiązań innowacyjnych dla rozwoju gospodarki ze zdywersyfikowanym sektorem przemysłowym i silną infrastrukturą (cel nr 9)²⁹. Pandemia nasiliła jednakże strukturalne i systemowe nierówności między krajami. Rynki wschodzące i gospodarki rozwijające się znacząco spowolniły w porównaniu do państw rozwiniętych, tym samym pogłębiając dysproporcje dochodowe. Nie bez znaczenia na ten stan wpłynęły konflikty zbrojne i w ich efekcie migracje³⁰. Stan ten negatywnie oddziałuje na osiągnięcie celu nr 10 i 11. W tym ostatnim wypadku problem dotyczy rozwoju miast i tym samym zapewnienia warunków dobrego życia na obszarach miejskich. Wskazując na wzrostową tendencję osiedlania się ludzi w miastach (przewiduje się, iż w 2050 r. 7 na 10 osób mieszkać będzie w miastach), za jedno z kluczowych wyzwań uznano wyeliminowanie slumsów. Zgodnie z danymi w raporcie, w 2020 r. około 1/4 mieszkańców miast mieszkała w slumsach lub nieformalnych osiedlach. Wzrost urbanizacji wymaga – nawiązując do treści raportu – zwiększenia wysiłku na rzecz poprawy warunków mieszkaniowych, transportu publicznego, otwartych przestrzeni czy też usprawnienia gospodarki odpadami komunalnymi³¹. Za niepokojące uznano również „niezrównoważone wzorce konsumpcji i produkcji”, podkreślając konieczność współpracy na rzecz gospodarki

²⁷ *Ibidem*, s. 40–41.

²⁸ *Ibidem*, s. 42–43.

²⁹ *Ibidem*, s. 44–45.

³⁰ *Ibidem*, s. 46

³¹ *Ibidem*, s. 49.

cyrkularnej i „odmaterializowania wzrostu gospodarczego”. Problem ten pogłębia marnotrawstwo żywności, które oszacowano na poziomie 17% w skali globalnej, jak i wzrost ilości tzw. elektrośmieci (w 2019 r. było to szacunkowo ok. 7,3 kg na osobę w skali globalnej)³². Już choćby te dane wskazują, iż osiągnięcie celu nr 12 wymaga zmiany trendów produkcji i konsumpcji, u podstaw których kluczową rolę należy upatrywać w edukacji na każdym poziomie kształcenia.

Przeciwdziałanie zmianom klimatu (cel nr 13), ukierunkowane na ograniczenie ocieplenia do 1,5 °C w porównaniu do poziomu sprzed epoki przemysłowej, uznano za niewystarczające. Obniżenie globalnej emisji gazów cieplarnianych o 43% do 2030 r. wydaje się wyzwaniem trudnym do osiągnięcia, zważając chociażby na wzrostową tendencję emisji CO₂ w 2021 r.³³. Za równie skomplikowane uznano kwestie dotyczące ochrony oceanów, mórz i zasobów morskich (cel nr 14). Zakwaszanie wód wynikające z absorpcji CO₂, nadmierna eksploatacja zasobów rybnych, zanieczyszczenia, w tym szczególnie plastik w morzach i oceanach (w 2021 r. 17 mln ton), wskazuje na brak skutecznych działań w tym zakresie. Prowadzi to do wniosków, iż „ilość zanieczyszczeń z tworzyw sztucznych przedostających się do oceanu każdego roku do 2040 r. podwoi się lub potroi”³⁴. Działalność człowieka równie degradująco oddziałuje na ekosystemy lądowe i utratę bioróżnorodności. Przeciwdziałanie negatywnym zmianom w tym zakresie (cel nr 15) uznano za niewystarczające, wskazując, iż jedynie 37% krajów w 2020 r. realizowało plany strategiczne na rzecz bioróżnorodności³⁵.

Łamanie praw człowieka, w tym nie tylko pospolite przestępstwa, ale także konflikty zbrojne negują zarówno osiągnięcie kolejnego celu (cel nr 16), jak i sens założeń zrównoważonego rozwoju. Wzmocnienie instytucji i sprawiedliwego prawodawstwa, sprzyjające pokojowemu i tym samym bezpiecznemu funkcjonowaniu społeczeństw wymaga zwiększenia wysiłku na rzecz współpracy międzynarodowej (cel nr 17). Realizacja tych założeń, zgodnie z treścią omawianego raportu, stanowi niezbędny warunek wstępny zrównoważonego rozwoju³⁶. Należy zauważyć, że wyznaczone cele są wzajemnie powiązane. Oznacza to, iż niepowodzenia działań w jednym obszarze oddziałują na realizację zadań w innej sferze. Czy wobec trudności w realizacji poszczególnych celów, wskazanych w omawianym raporcie, całe przedsięwzięcie nabiera charakteru nierealnego? Odpowiedź na to pytanie nie jest bynajmniej jednoznaczna.

³² *Ibidem*, s. 50–51.

³³ *Ibidem*, s. 52.

³⁴ *Ibidem*, s. 54.

³⁵ *Ibidem*, s. 57.

³⁶ *Ibidem*, s. 58.

Wymiary kooperatywności i ich znaczenie w realizacji celów zrównoważonego rozwoju

Realizacja założeń zrównoważonego rozwoju zależna jest przede wszystkim od rządzących w poszczególnych państwach oraz od korporacji, szczególnie międzynarodowych czy wręcz globalnych. Polityka i biznes stanowią najważniejsze sfery działalności praktycznej, wyznaczające granice realności przyjętych celów zrównoważonego rozwoju. Stan faktyczny, odwołując się do raportów dotyczących realizacji przyjętych celów zrównoważonego rozwoju, wskazuje co najmniej na problematyczność założonych przedsięwzięć. Problem w tym wypadku polega na rozdziwieniu między przyjmowanymi deklaracjami przez rządy państw-sygnatariuszy, pod auspicjami ONZ, a realną praktyką polityczną w ramach poszczególnych państw. Nawet jeśli działania na poziomie międzynarodowym w ramach np. UE przyjmują formę obowiązujących dyrektyw i realizowanych przez państwa członkowskie, to w wypadku państw pozaunijnych praktyka polityczna w zakresie zrównoważonego rozwoju nie przynosi oczekiwanych skutków.

Potencjalną rolę niejako „koła zamachowego” zmian należałoby upatrywać w kooperatywności. Skoro polityka (posiadający władzę) i biznes (posiadający kapitał) są niewystarczające, by realizować przyjęte założenia, to ogniwem łączącym te dwie sfery wydaje się inicjatywa społeczna. Można by wręcz stwierdzić, iż ta ostatnia jest niezbędna dla powodzenia wyznaczonych celów. Wszak dotyczą one nie tylko polityki i działalności gospodarczej (te należałoby uznać za narzędzie, a nie cel zrównoważonego rozwoju), ale poszczególnych społeczeństw, czy wręcz każdego człowieka. Wskazując na kooperatywność jako formę działalności zorganizowanej na rzecz interesów określonych grup społecznych, mogącą przyczynić się do realizacji celów zrównoważonego rozwoju, nie należy sprowadzać jej jedynie do działalności gospodarczej spółdzielni. Choć ten rodzaj działalności jest najczęściej utożsamiany z kooperatywnością (by wymienić spółdzielnie handlowe, produkcyjne, pracy, społeczne, oszczędnościowo-kredytowe itp.), to za kooperatywność należy uznać również inne organizacje, a także ich związki, spełniające określone założenia. Należy tu wskazać na dobrowolność współpracy na rzecz dobra wspólnego, demokratyczny sposób sprawowania władzy, odpowiedzialność, poszanowanie drugiego człowieka i działalność skierowaną nie na maksymalizację zysku, lecz na zaspokajanie potrzeb³⁷.

³⁷ Za znamienne w tym ostatnim wypadku można wskazać chociażby słowa francuskiego teoretyka spółdzielczości z przełomu XIX i XX w., Charlesa Gide'a, który stwierdził: „Otóż istotą zreszczenia spółdzielczego w odróżnieniu od spółki kapitalistycznej

W szerokim tego słowa znaczeniu kooperatywy to organizacje wpisujące się w tzw. trzeci sektor w odróżnieniu od sektora publicznego i przedsiębiorstw prywatnych. Uwzględniając różnorodność działalności kooperatywnej, można wskazać na jej trzy zasadnicze wymiary: gospodarczy (ekonomiczno-ekologiczny), społeczny (społeczno-kulturowy) i polityczny.

Najbardziej powszechną formą działalności kooperatywnej jest działalność gospodarcza. W ramach tej za znamiennej, jako że stanowiącą podstawy rozwoju kooperatywności europejskiej w XIX w., należy uznać spółdzielczość spożywców, spółdzielczość kredytową czy też spółdzielczość pracy. Działalność kooperatywna swoje uzasadnienie i tym samym początek rozwoju znajdowała w warunkach egzystencjalnych ubogich warstw społecznych. Głównym czynnikiem inicjującym wspólnotowe podejmowanie działalności handlowej, usługowej, rolniczej, przetwórczej itp., była konieczność zapewnienia środków do życia. Pomoc wzajemna oraz zasada odpowiedzialnego postępowania bez wyrządzania krzywdy drugiemu człowiekowi stały się znamienne dla zakładanych kooperatyw funkcjonujących na rzecz dobra wspólnego jej członków. Działalność spółdzielcza umożliwiawała jej członkom nie tylko gromadzenie oszczędności, ale także inwestycje i rozwój poszczególnych jej branż. Dorobek kooperatywności europejskiej na przełomie XIX i XX w. stanowi potwierdzenie zasadności tego rodzaju działalności gospodarczej. Wskazując na potrzeby zmian wynikające z celów zrównoważonego rozwoju, szczególnie w państwach ubogich, czy też tzw. rozwijających się, kooperatywność stanowi realną formę samopomocy dotkniętych ubóstwem, bezrobociem, analfabetyzmem, czy też innymi problemami społecznymi.

Współczesnego oddziaływania kooperatyw należy również upatrywać w obszarze działalności ekologicznej. Działalność etyczna wpisana w założenia ideowe kooperatywności czyni kooperatywy najbardziej odpowiednimi do odpowiedzialnego działania nie tylko względem drugiego człowieka, ale także względem przyrody. Kluczowe w tym zakresie jest nie tylko propagowanie postaw i zachowań proekologicznych, ale także podejmowanie działań skutkujących ochroną przyrody. Znaczącą rolę w tym zakresie spełniają kooperatywy nakierowane na realizację tego rodzaju celów. Należy również podkreślić konieczność łączenia celów ekologicznych z innymi celami, które wyznaczają specyfikę poszczególnych kooperatyw. Produkcja, przetwórstwo, handel, usługi itp., jako podstawowe obszary działalności, w połączeniu z celami ekologicznymi w pełni wyrażają etyczny wymiar kooperatywności. Tym samym kooperatywność stanowi znaczący obszar działalności człowieka na rzecz

---

nej jest zajmowanie się zaspokajaniem potrzeb, a nie zyskami, jakie można osiągnąć". K. Gide, *Kooperatywność*, Warszawa 1937, s. 172.

poprawy jego dobrostanu i środowiska, w którym żyje. Uwzględniając potrzebę realizacji celów zrównoważonego rozwoju, tym bardziej zyskuje on na aktualności. W dużej mierze jest to kwestia upowszechnienia założeń i praktyki kooperatyw. W tym zakresie należy także upatrywać roli samych kooperatyw. Wiąże się to bowiem z ich kolejnym wymiarem działalności, a mianowicie społecznym czy też społeczno-kulturowym.

Idea, jak i ruch kooperatywny nie ogranicza się jedynie do poprawy warunków materialnych ubogich warstw społecznych. Wymiar gospodarczy kooperatyw jest wzajemnie zależny od wymiaru społeczno-kulturowego. Działalność gospodarcza w jej różnych branżach, której głównym założeniem jest etyczna współpraca, umożliwia upodmiotowienie poszczególnych jednostek. Pozwala to nie tylko na poprawę samooceny własnej osoby, ale także jej rozwój. Pomoc wzajemna, kształtując więziotwórcze relacje społeczne stanowiące podstawę wspólnoty, wzmacnia przyjazne relacje w poszczególnych społecznościach lokalnych. Sprzyja temu również działalność edukacyjno-kulturowa kooperatyw, stanowiąca ich założenie ideowe. Znamienne w tym zakresie są słowa Edwarda Abramowskiego, który stwierdzał, iż kooperatywy eliminują poddańczą bierność, samolubstwo i czynią człowieka zdolnym do przyjaźni i braterstwa³⁸. Inicjatywa, współpraca na rzecz wspólnych interesów czynią jednocześnie człowieka odpowiedzialnym i „wolnym twórcą życia”³⁹. Wskazane aspekty przemiany moralnej stanowią kluczowy czynnik zmian społecznych, nakierowanych na doskonalenie życia człowieka w jego wszystkich wymiarach.

Aktywizacji kooperatyw należałoby upatrywać również w sferze politycznej. Oprócz działalności ekonomiczno-ekologicznej, jak i społeczno-kulturowej, aktywność polityczną kooperatyw należałoby uznać za niezbędną formę ich działania na rzecz realizacji celów zrównoważonego rozwoju. Pomijając historyczne zaszłości dotyczące prób podporządkowania kooperatywnym działaniom politycznym, czy wręcz ideologicznym⁴⁰, aktualny wymiar działalności politycznej kooperatyw winien mieć charakter odmienny. Zważając jednocześnie na zasadę neutralności politycznej kooperatyw, przyjętą w XIX w., nie wskazuję bynajmniej na konieczność ich „upolitycznienia” ani ze strony rządzących, ani ze strony członków kooperatyw. W obydwu wypadkach oznaczałoby to podporządkowanie ich dzia-

---

³⁸ E. Abramowski, *Kooperatywa jako sprawa wyzwolenia ludu pracującego* [w:] *idem, Pisma. Pierwsze zbiorowe wydanie dzieł treści filozoficznej i społecznej*, t. 1, Warszawa 1924, s. 217.

³⁹ *Ibidem*, s. 216.

⁴⁰ Szerzej na ten temat zob.: K.M. Cwynar, *Konsekwencje ideologizacji kooperatywności polskiego*, „ΣΟΦΙΑ. Pismo filozofów krajów słowiańskich”, 2018, vol. 18, s. 117–131; *idem*, *Stare i nowe wyzwania kooperatywności*, „Polityka i Społeczeństwo”, 2022, nr 4, s. 67–71.

łałości ideologii politycznej i wynikających z niej określonych interesów politycznych. Kooperatywy, jako organizacje powstające dobrowolnie na rzecz interesów społecznych, winny pod tym względem chronić swoją niezależność polityczną. Ideowa neutralność polityczna nie powinna oznaczać jednak obojętności na sprawy polityczne; te bowiem warunkują funkcjonowanie kooperatyw. Powinna to być aktywność na rzecz kształtowania społeczeństwa demokratycznego, sprowadzająca się do upowszechniania założeń etyczno-demokratycznych kooperatyw i ich działalności, a także ustroju demokratycznego, u którego podstaw pozostaje zasada poszanowania drugiego człowieka. W tych warunkach osiągnięcie celów zrównoważonego rozwoju niewątpliwie zyskuje na realności.

Zakończenie

Znaczenie kooperatywności na rzecz realizacji celów zrównoważonego rozwoju znajduje uzasadnienie nie tylko w wymiarze teoretycznym. Ma ono także potwierdzenie w sferze działań praktycznych. Kooperatywy wprawdzie nie są dominującą formą działalności organizacyjnej, ale realizowaną w różnych obszarach kulturowych świata. Mimo swej różnorodności nie tylko pod względem działalności, czy też uwarunkowań kulturowych, łączą je wskazane zasady ideowe⁴¹. Zgodnie z danymi statystycznymi Międzynarodowego Związku Spółdzielczego (*International Cooperative Alliance*) aktualnie na świecie funkcjonuje około 3 milionów spółdzielni, zapewniając miejsca pracy około 10% zatrudnionej ludności świata⁴². Pod względem geograficznym najwięcej spółdzielni, w których członkowie znajdują zatrudnienie, funkcjonuje w krajach azjatyckich⁴³. Od 2018 r. Międzynarodowy Związek Spółdzielczy, przygotowując *Światowy Monitor Spółdzielczy (World Cooperative Monitor)* przeprowadza badania wśród trzystu największych spółdzielni z całego świata pod względem ich działalności na rzecz zrównoważonego rozwoju. Wszystkie spośród badanych spółdzielni sukcesywnie uwzględniają realizację celów zawartych w *Agendzie 2030*, podejmując również działania uświadamiające w otoczeniu społecznym, w którym funkcjonują⁴⁴.

---

⁴¹ Zob. także: *Cooperative identity, values & principles*, International Cooperative Alliance, <https://www.ica.coop> (17.05.2023).

⁴² *Cooperatives and Employment: Second Global Report*, Brussels 2017, s. 24–25, International Cooperative Alliance, <https://www.ica.coop> (20.05.2023).

⁴³ *Ibidem*, s. 25.

⁴⁴ *The Keyword of the Recovery: Sustainable Development. How the Top 300 Cooperatives are Pursuing the Sustainable Development Goals*, World Cooperative Monitor, 2021, s. 9, <https://monitor.coop> (20.05.2023).

Znaczenie spółdzielczości (*resp.* – kooperatywności) we wskazanym zakresie dostrzegła także ONZ, przyjmując w 2023 r. *Rezolucję w sprawie promowania ekonomii społecznej i solidarnej na rzecz zrównoważonego rozwoju*⁴⁵. Czy zwiększy to szansę na urzeczywistnienie zrównoważonego rozwoju? Odpowiadając, zauważę, że nawet jeśli wyznaczone cele nie zostaną w pełni osiągnięte, to choćby podejmowanie działań w wyznaczonym kierunku nie tylko poprawia warunki życia człowieka, ale nadaje sens jego istnieniu. Ten ostatni w tym wypadku wyraża jednocześnie nadzieję, że człowiek może nie tylko zmieniać świat na lepszy, ale także sam potrafi być lepszym pod względem praktycznym i moralnym. Z tych względów założenia zrównoważonego rozwoju należy uznać za ideę usensawiającą teraźniejszość i nadającą przyszłości wymiar pozytywny.

Bibliografia

- Abramowski E., *Kooperatywa jako sprawa wyzwolenia ludu pracującego* [w:] *idem, Pisma. Pierwsze zbiorowe wydanie dzieł treści filozoficznej i społecznej*, t. 1, Warszawa 1924.
- Agenda 21*, United Nations, <https://www.un.org> (15.05.2023).
- Cooperative identity, values & principles*, International Cooperative Alliance, <https://www.ica.coop> (17.05.2023).
- Cooperatives and Employment: Second Global Report*, Brussels 2017, International Cooperative Alliance, <https://www.ica.coop> (20.05.2023).
- Cwynar K.M., *Konsekwencje ideologizacji kooperatywności polskiego*, „ΣΟΦΙΑ. Pismo filozofów krajów słowiańskich”, 2018, vol. 18. DOI 10.15584/sofia.2018.18.8.
- Cwynar K.M., *Stare i nowe wyzwania kooperatywności*, „Polityka i Społeczeństwo”, 2022, nr 4. DOI 10.15584/polispol.2022.4.4.
- Department of Economic and Social Affairs, *Sustainable Development*, United Nations, <https://www.un.org.pl> (17.05.2023).
- Environment and sustainable development*, United Nations, <https://www.un.org> (15.05.2023).
- Gide K., *Kooperatywność*, Warszawa 1937.
- Global Sustainable Development Report: scope, frequency, methodology and relationship with the Sustainable Development Goals progress report*, United Nations, <https://www.un.org> (17.05.2023).
- Johannesburg Summit 2002*, United Nations, <https://www.un.org.pl> (15.05.2023).
- Nasza wspólna przyszłość*, Raport Światowej Komisji do Spraw Środowiska i Rozwoju, Warszawa 1991.
- Plachciak A., *Geneza idei rozwoju zrównoważonego*, „Ekonomia”, 2011, vol. 5 (17), s. 231–248.
- Promoting the Social and Solidarity Economy for Sustainable Development*, United Nations, 27 March 2023, A/77/L.60, <https://www.un.org> (20.05.2023).

---

⁴⁵ *Promoting the Social and Solidarity Economy for Sustainable Development*, United Nations, 27 March 2023, A/77/L.60, <https://www.un.org> (20.05.2023).

- Report of the United Nations Conference on Environment and Development*, Rio de Janeiro, 3–14 June 1992, vol. I: *Resolutions Adopted by the Conference*, New York 1993, United Nations, <https://www.un.org> (15.05.2023).
- Resolution adopted by the General Assembly on 27 July 2012*, A/RES/66/288 – *The Future We Want*, United Nations, <https://www.un.org> (15.05.2023).
- The Keyword of the Recovery: Sustainable Development. How the Top 300 Cooperatives are Pursuing the Sustainable Development Goals*, World Cooperative Monitor, 2021, <https://monitor.coop> (20.05.2023).
- The Sustainable Development Goals Report*, United Nations 2022, <https://www.unstats.un.org> (17.05.2023).
- Transforming our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development*, United Nations, 21.10.2015, A/RES/70/1, <https://www.un.org> (15.05.2023).
- United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *World Population Prospects 2022: Summary of Results*, UN DESA/POP/2022/TR/NO. 3, <https://www.un.org> (15.05.2023).
- United Nations Millennium Declaration*, United Nations, A/RES/55/2, 18 September 2000, <https://www.un.org> (15.05.2023).

The importance of cooperatism for sustainable development

Abstract

The aim of the article is to indicate the importance of cooperatism in the implementation of sustainable development goals. By analysing strategic documents and reports on sustainable development, the author shows the problematic nature of achieving the set goals. She formulates a thesis that cooperatism, as a grassroots social movement and thus social involvement, is one of the key conditions for achieving sustainable development goals. She sees the activity of cooperatives in this respect not only in the economic-ecological dimension, but also in the socio-cultural and political dimension.

Keywords: cooperatism, cooperatives, sustainable development goals, responsibility, environmental policy